PK
8548
.T67A8
1952
Orien
Armen

Հ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ԱՆՈՒՇ

YUSTUSYAN

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

ՀԱՅՊԵՏՀՐԱՏ

ՀԼԿԵՄ

ԿԵՆՏԿՈՄԻՆ ԿԻՑ

ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ԲԱԺԻՆ

Երևան

1952

T'oumanian, Hovhannēs.
Anoush.

[1952]

PK 8548
.T67 A8
1952
ORIEN
Armen

3 MAR 19
Copy-----1954

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

(Համբարձման գիշերը)

Բացված լուսնի նուրբ շողերին,
Հովի թևին՝ թռչելով
Փերիները սարի գլխին
Համաքվեցին գիշերով։

—«Եկե՛ք, քույրե՛ր, սեգ սարերի
Չըքնաղագեղ ոգիներ,
Եկե՛ք, ջահել սիրահարի
Սերը ողբանք վաղամեռ։

Օխտն աղբյուրից ջուր է առել
Կույս սափորով, լուռ ու մունջ,
Օխտը ծաղկից ծաղիկ քաղել,
Կապել սիրո ծաղկեփունջ։

Ջուրն ու ծաղիկ աստղունք դըրել,
Խընդիրք արել աստղերին,
Փափագ սըրտով խընդիրք արել՝
Բարի ժըպտան իր սերին...

KB 24 ja 72
15 no 71

Ափսո՜ս, Անո՜ւշ, սարի ծաղիկ,
Ափսո՜ս խեղճ քու յարին.
Ափսո՜ս բոյիդ թելիկ-մելիկ,
Ափսո՜ս էդ ծով աչքերին…»։

Ու նըրանց հետ՝ ցող-արցունքով
Լըցված սըրտերն ու աչեր՝
Սարի ծաղկունք տըխուր սյուքով
Հառաչեցին էն գիշեր։

«Վուշ-վո՜ւշ, Անո՜ւշ, վուշ-վո՜ւշ, քուրի՜կ,
Վո՜ւշ քու սերին, քու յարին…
Վուշ-վո՜ւշ, Սարո՜, վուշ-վո՜ւշ, խե՜ղճ,
Վո՜ւշ քու սիրած սարերին…»։

—«Եկե՜ք, քույրե՜ր, սեգ սարերի
Զըքնաղագեղ ոգիներ…»։
Ու փերիներն էսպես տըխուր
Երգում էին ողջ գիշեր։

Կանչում էին հըրաշալի
Հընչյուններով դյութական,
Ու հենց շողաց ցոլքն արևի՝
Անտես, անհետ չըքացան։

Խոր սուզվեցին ակն աղբյուրի,
Մըտան կաղնին հաստաբուն,
Ու լեռնային վըտակների
Ալիքները պաղպաջուն։

ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԳ

I

Կանչում է կրկին, կանչում անդադար
Էն չքնաղ երկրի կարոտը անքուն,
Ու, թևերն ահա փըռած տիրաբար,
Թըռչում է հոգիս, թըռչում դեպի տուն։
Ուր որ հայրենի օջախի առաջ
Վաղուց կարոտով ըսպասում են ինձ,
Ու ձըմրան երկար գիշերը նըստած՝
Խոսում են Լոռու հին-հին քաջերից։
Դեպ էն սարերը, որ վես, վիթխարի,
Հարբած շարքերով բըռնած շուրջպարի,
Հըսկա շուրջպարի բըռնած երկընքում,
Հըրճվում են, տես, էն մեծ հարսանքում
Պերճ Արագածի նազելի դըստեր,
Որ Դև-Ալ, Դև-Բեթ և այլ հըսկաներ,
Խուլ-խուլ հըսկաներ հընոց աշխարհի,
Փախցըրին բերին անառիկ Լոռի։

II

Է՜յ հին ծանոթներ, է՜յ կանաչ սարեր,
Ահա ձեզ տեսա ու միտըս ընկան,
Առաջըս եկան երջանիկ օրեր,
Սիրելի դեմքեր, որ հիմի չըկան։
Անցե՜լ են, ինչ որ ծաղկունքը պես-պես,
Որ անցած գարնան կային ձեր լանջում.
Անցե՜լ՝ ձեր գըլխի հերվան ձյունի պես,
Բայց եկել եմ ես՝ նըրանց եմ կանչում։
Ողջո՜ւյն ձեզ, կյանքիս անդրանիկ հուշեր,
Որբացած հոգիս ողջունում է ձեզ,
Թըռչուն կարոտով փընտրում ձոր ու լեռ,
Դյութական ձայնով կանչում է հանդես։
Դո՜ւրս եկեք կըրկին շիրմից, խավարից,
Դո՜ւրս եկեք տեսնեմ, շոշափեմ, լըսեմ.
Կյանքով շընչեցե՜ք, ապրեցե՜ք նորից,
Լըցրե՜ք պոետի հաճույքը վըսեմ...

III

Եվ մութ այրերից մամռոտ ժայռերի,
Թավուտ ծըմակի լռին խորքերից,
Մանուկ հասակիս հընչուն ծիծաղի
Արձագանքըն ահա լըսում եմ նորից։
Թընդում է զըվարթ աղմուկը բինի,
Բարձրանում է ծուխն իմ ծանոթ ուրթից,
Ու բոլորն, ահա, նորից կենդանի,
Ելնում են աշխույժ վաղորդյան մութից,
Ու թա՜րմ, ցողապատ լեռների լանջում...
Սո՜ւս... ականջ արա,—հովիվն է կանչում...

IV

— Աղջի՛, անաստված, նըստե՛ր վըրանում,
Ի՞նչ ես դուրս գալիս, խելքամաղ անում,
Աշուղ ես շինել, չեմ հանգըստանում,
Խաղեր կապելով,
Ջուրեր չափելով,
Աշխարըս անտեր,
Ընկել եմ հանդեր։
Ամա՜ն, էրեցիր սիրտըս քու սիրով,
Ոտըս կապեցիր թել–թել մազերով,
Էլ չեմ դիմանալ, կըփախցնեմ զոռով,
Ա՛յ սարի աղջիկ,
Ա՛յ սիրուն աղջիկ,
Ա՛յ դու կարմրաթուշ,
Թուխամազ Անուշ։
Քու հերն ու մերը թե որ ինձ չըտան,
Արին կըթափեմ ես գետի նըման.
Սարերը կընկնեմ—կորչեմ անդյուման,
Ա՛յ սև աչքերով,
Ա՛յ ծով աչքերով,
Ունքերըդ կամար
Աղջիկ, քեզ համար։

V

Երգում է Սարոն, ու չի կարենում
Աչքիկը հանգիստ նըրանի վըրանում։
— Էն ո՞վ էր, նանի՛, որ կանչում էր մեզ,
Դու չե՞ս իմանում... ականջ արա, տե՛ս...
— Հերի՛ք է, Անո՛ւշ, ներս արի դադեն,
Քանի՛ դուրս թըռչես, նայես դեսուդեն,
Տեսնողն էլ կասի — ի՛նչ աղջիկ է սա...
Հազար մարդի հետ կերթա-կըխոսա։
— Մըտի՛կ տուր, նանի՛, էն սարի լանջին
Ինչքա՛ն ավլուկ է տալիս կանաչին...
Նանի՛, թող գընամ քաղեմ ու հյուսեմ,
Էն սարի լանջին «ջան գյուլում» ասեմ։
— Հանգի՛ստ կաց, Անո՛ւշ, դու հասած աղջիկ՝
Ի՞նչ ունես ջահել չոբանների մոտ,
Նըրանից վըրանում, քու գործին մըտիկ,
Պարկեշտ կաց, ա՛ղջի, ամոթ է, ամո՛թ։
— Ա՜խ, սիրտըս, նանի՛, չըգիտեմ ընչի,
Մին լաց է լինում սեակնա՛ծ, արխո՛ւր,
Մին թև է առնում — ուզում է թըռչի,
Չըգիտեմ՝ թե ո՛ւր, չըգիտեմ՝ թե ուր...
Նա՛նի ջան, նա՛նի, ես ի՞նչպես անեմ,
Ի՞նչ անի անքուն, անհանգիստ բալեդ...
Նա՛նի ջան, նա՛նի, կուժը թող առնեմ,
Աղբյուրը գընամ աղջիկների հետ...

VI

Կըժերն ուսած՝ թըռվըռալով
Ջուրն են իջնում աղջիկներ,
Խընդում իրար ուսի տալով,
Երգը գընդում սարն ի վեր։

— Ամպի տակից ջուր է գալի,
Դող է տալի, փըրփըրում.
Էն մում յարն է նըստած լալի
Հոնգուր-հոնգուր էն սարում։

Ա՛յ պաղ ջըրեր, գուլալ ջըրեր,
Որ գալիս էք սարերից,
Գալիս՝ անցնում հանդ ու չոլեր,
Յարս էլ խըմե՞ց էդ ջըրից։

Յարաբ խըմե՞ց, յարաբ հովցա՞վ
Վառված սիրտը էն յարի,
Յարաբ հովցա՞վ, յարաբ անցա՞վ
Անքուն ցավը ջիգյարի…

— Աղջի՛, քո յարն եկավ, անցավ,
Վառված, տարված քու սիրով,
Էրված ջիգյարն՝ եկավ, անցավ,
Զըհովացավ պաղ ջըրով…

Ամպի տակից ջուր է գալի,
Դող է տալի, փրփրում.
Ա՜խ, իմ ազիզ յարն է լալի
Հոնգուր-հոնգուր էն սարում։

VII

Ու պառավ նանի սրտի մեջ հանկարծ
Ձեն տըվավ թաքուն մի խավար կասկած.
— Էն երբ էր՝ Անուշն իր կուժը առավ,
Աղբյուրը գընաց ու ետ չըդառավ...
Ամպերն եկել են սարերը պատել,
Ջրերը լցվել, իրար փաթաթվել,
Հազար չար ու շառ, հազար հարամի,
Հազար ջահելներ վըխտում են հիմի...
Ու ելավ տեղից պառավը հանկարծ.
— Ո՞ւր կորար, Անո՛ւշ, ա՛յ մազըդ կըտրած ...
Ու ձորի գըլխին, ձեռքը ճակատին,
Կանչում է, կանչում անահ զավակին.
— Աղջի՛, սևասի՛րտ, քու անը կըտրի,
Աղջիկը մենակ ձորը կըմըտնի.
Ամպը կոխել է, աշխարքը մըթնել,
Ի՞նչ ես կորցըրել՝ չես կարում գըտնել...
Աղջի՛, հե՛յ Անուշ, ա՛յ աղջի՛, Անո՛ւշ...
Ծընկանը զարկում, հառաչում է «վո՛ւշ»...
Ու ձորի գըլխին մոլորված կանգնած
Նայում է ներքև սիրտը սևակնած։
Ամպերն եկել են սարերը պատել,
Ջրերը լցվել, իրար փաթաթվել,
Հազար չար ու շառ, հազար հարամի,
Հազար ջահելներ վըխտում են հիմի։

VIII

— Թո՛ղ, կանչում են ինձ... մերըս կիմանան...
— Չէ՛, Անուշ, քիչ էլ, մի քիչ էլ մընա...
— Չէ՛, Թո՛ղ, ես գնամ... ա՜խ, ի՞նչ խենթ եմ ես...
Դու ինձ չես սիրում, չես սիրում ինձ պես,
Հենց ես եմ մենակ լալիս ու տանջվում,
Դու սարի լանջին խաղեր ես կանչում...
Վաղո՜ւց, վաղուց ես դու ինձ մոռացել...
Ես ե՜րբ եմ եկել էստեղ քարացել
Ու մընում եմ քեզ, մընո՜ւմ, անիրա՛վ,
Էնքան մընացի՝ աչքըս ջուր դառավ.

Ինձ չես լըսում,
Չես ափսոսում,
Էլ չես ասում—
Ինչ կըլնեմ ես...
Ես կը վառվեմ,
Հուր կը դառնամ,
Ես կը հալվեմ—
Ջուր կը դառնամ,
Ես... չը գիտեմ
Ինչ կը դառնամ,
Թե որ մին էլ
Էսպես մընամ...

Ասում են՝ ուրին
Աղջիկ էր ինձ պես,
Մընում էր յարին,
Ու չեկավ նա տես։
Խեղճը դողալով
Անհույս կըռացավ,
Դարդից չորացավ,
Ուռենի դարձավ...
Ջըրերի վըրա
Գըլուխը կախած
Դեռ դողում է նա

Ու լալիս կամաց,
Ու ամբողջ տարին
Մի միտք է անում,
Թե յարը յարին
Ո՜նց է մոռանում...

— «Ա՜խ, Անուշ, Անուշ, էդ ինչ ես ասում.
Բա դու չե՞ս լսում.
Էն, որ լանջերին խաղեր եմ ասում,
Ո՞ւմ հետ եմ խոսում...
Էն, որ գիշերով շընու եմ փըչում,
Էն ումի եմ կանչում...
Էն, որ մոլորված նըստած եմ մընում,
Ո՞ւմ հետ եմ լինում...
Էն, որ հառաչում ու ախ եմ քաշում,
Էն ումի եմ հիշում...
Ա՜խ, Անուշ, Անուշ, անասելած Անուշ...»
Աբրեցած, անուժ
Հառաչեց հովիվն ու սըրտին ընկավ,
Հալվեցավ, հանգավ...

IX

— Անուշ, այ աղջի, Անուշ, տուն արի...
կանչում է մերը, հառաչում, կանչում։
— Գալիս եմ, գալի՛ս, գալիս եմ, նանի՛...
Ջրից աղջիկա ձենն է դողանջում։
Ու մագերն անկարպ արված թիկունքով
Ու ցըրված շիկնած այտերի վրան,
Դուրս եկավ թեթև ամպերի տակից
Անուշը՝ փախած եղնիկի նման։
Նա կուժը դաստակ եա բերավ կըրկին,
Իսկ ուսին տարած ուսաշոը չըկա,
Թողել է էն էլ ջըրի եզերքին...
Ա՜խ, անհոգություն չահել աղջիկա...

— Նանի՛, վախեցի, պանդասվում է նա,
Եվ ուզում է լալ չի կարողանում.
Նանի՛, ներքևում ես մարդիկ տեսա,
Կարծեցի՝ թուրքեր էին լողանում...
Անիծում է ծեր մերը բարկացած
Իրեն մոռացկոտ, վախկոտ Անուշին,
Ու անեծք տալով իջնում է նա ցած՝
Դաստարկ ես բերած հին կուժը ուսին։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՐԳ

(Համբարձման առավոտը)

X

Համբարձումն եկավ, ծաղկունքը ալվան
Զուգել են հանդեր նախշուն գորգերով.
Փունջ-փունջ աղջիկներ սարերը ելան
Վիճակ հանելու աշխույժ երգերով.

Համբարձում, յայլա,
Յայլա Ջան, յայլա,
Սև սարեր, յայլա,
Յայլա Ջան, յայլա։

Երգ ու բույր խառնած,
Թև-թևի բռնած
Զուգում են լեռներ,
Ծաղիկ են քաղում,
Ծաղկի հետ խաղում
Ինչպես թիթեռներ։

Համբարձում, յա՛յլա,
Յա՛յլա ջա՛ն, յա՛յլա,
Լավ օրեր, յա՛յլա,
Յա՛յլա ջա՛ն, յա՛յլա։

Եկավ Համբարձում
Ծաղկով զարդարված,
Մեր բախտին հարցում.
— Ո՞վ է մեզ գրված։
— Ա՛յ ջա՛ն տղա, չորա՛ն տղա, ճո՛ւմն ես դու։
— Աստված գիտի, աշխարհ գիտի՝ իմն ես դու։

Դե հանի՛ր, ա՛ղջի,
Վիճակն ի բարին,
Երգերով գովենք
Էն իգիթ յարին։
— Բեղը ծիլ-ծիլ, բոյը թիլ-թիլ էն յարի,
Ի՞նչ գարդ ունեմ քանի նա կա աշխարհի։

Համբարձում, յա՛յլա,
Յա՛յլա ջա՛ն, յա՛յլա,
Հուր սրտեր, յա՛յլա,
Յա՛յլա ջա՛ն, յա՛յլա։

Թրնդում են երգեր, խրնդում են սրտեր,
Ու շուրջ բոլորած վիճակ են հանում.
Ելնում է մեկին իր երազն ու սեր,
Մյուսի մուրազը սրտումն է մընում։

XI

Պըտույտ է տալիս վիճակը նորից
Բուշուշքը գլխին ծաղիկ Ծաղկամեր,
Թընդում «Ջան գյուլում» մատաղ սըրտերից,
Հետը գըվգըվում՝ էն ծաղկոտ սարեր։

«Ա՛յ թուխ մազավոր աղջիկ,
Ա՛յ սարի սովոր աղջիկ,
Ջիգյարին գյուլա գիպչի
Քեզ սիրի ավ որ, աղջիկ»։

— Ո՛հ, ինչ սև վիճակ քեզ բաժին ընկավ,
Սևաթխա քուրիկ, նազելի Անուշ.
Քու ձեռը կոտրի, ավ որ հանեցիր...
Ու ողջ մընացին մոլորված, ապուշ։

— Սուտ բան է, քուրիկ, դու մի հավատար,
Լոկ պատահական մի չար խոսք է սա.
Սիրտդ մի կոտրի սուտ բանի համար,
Քու խաղը խաղա, ջան գյուլում ասա։

— Ախ, չէ՛, ես գիտեմ, որ ես բախտ չունեմ.
Ես երբեք, երբեք բախտ չեմ ունեցել...
Ես միշտ էլ էսպես անբախտ կըլինեմ.
Մանուկ օրից են դեռ ինձ անիծել...
Ասում են՝ մի օր, ես օրորոցում,
Մի պառավ գարվիշ մեր դուռն է գալիս,
Իր խաղն ասում է ու բաժին ուզում,
Իմ նանը նըրան բաժին չի տալիս։

— «Կորի՛, ասում է, կորի՛ մեր դռնից,
Երեխաս ճաքեց, հեռացի՛ր, գնա՛...»
Ու դարվիշն էնտեղ անիծում է ինձ,
Թե՝ դըրա օրը լացով անց կենա...
Ա՜խ, էն դարվիշի անեծքին անգութ
Ու էս վիճակին տեղյակ է աստված.
Սիրտըս էլ միշտ փա՛կ, սիրտըս էլ միշտ մո՛ւթ,
Ինչ կա, չըգիտեմ, իմ առջև պահված...

— Մի՛ տըրտմիր, Անուշ, մի՛ լինիր համառ.
Մեր ձեռքով հանած մի անմիտ վիճակ,
Մի խելառ դարվիշ, մի անեծք հիմար,
Ու լալիս ես դու էդպես սրտաճա՛ք...
Հանգի՛ստ կաց, քուրի՛կ, մի՛ վախիր էդքան,
Կյանքը քեզ համար վառ գարուն է դեռ,
Էդ քո նորահաս մատաղ կուսության
Առաջև դեռ կան երջանիկ օրեր։
Սուտ բան է, քուրի՛կ, դու մի՛ հավատար,
Լոկ պատահական մի չար խոսք է սա.
Սիրտըդ մի՛ կտրի սուտ բանի համար,
Քու խաղըդ խաղա՛, ջան գյուլում ասա՛։

(Խումբը երգում է)

Աղջի՛, բախտավո՛ր,
Երնե՜կ քու սերին,
Քու սարի սովոր
Սև-սև աչքերին։

Համբարձում, յա՛յլա,
Ցա՛յլա ջան, յա՛յլա,
Սեր-օրեր, յա՛յլա,
Ցա՛յլա ջան, յա՛յլա։

Մեռնեմ գարունքիդ,
Ծաղկած գարուն ես,
Սարի պես մեջքիդ
Կանգնած յար ունես։

Համբարձում, յայլա,
Յայլա ջան, յայլա,
Սար-յարեր, յայլա,
Յայլա ջան, յայլա։

(Անուշը մենակ)

Ա՛խ, իմ բախտը կանչում է ինձ՝
Ձեմ հասկանում դեպի ուր...
Դողում է պաղ նըրա ձեռնից
Իմ սիրտը սև ու տըխուր։

Դուք էլ, սարի սիրուն ծաղկունք,
Թաքուն մի ցավ ունիք լուռ,
Աչիկներըդ լիքն է արցունք,
Սիրտներըդ սև ու տըխուր։

Ա՛խ, ծաղիկներն էս աշխարհքում
Տանջվում են միշտ էսպես դուր,
Տըրտըմում են ու թառամում
Սիրտները սև ու տըխուր։

(Նոտաները հետևից)

Համբարձում, յայլա,
Յայլա ջան, յայլա,
Վառ ցավերը, յայլա,
Յայլա ջան, յայլա։

ԵՐՐՈՐԴ ԵՐԳ

XII

Ձըմեռան մի գիշեր կար մի հարսանիք,
Հըրճվում էր անզուսպ ամբոխը գյուղի.
Գյուղն էին իջել հովիվ պատանիք
Աղջիկ առնելու, պարի ու կոխի։
Ու պարից հետո լեն հըրապարակ
Բաց արին մեջտեղն արձակ գըլխատան,
Զուռնաչին փըչեց կոխի եղանակ,
Ահել ու ջահել իրարով անցան։
Հարայ են տալի — «քաշի՛ հա, քաշի՛...»։
Ու դուրս քաշեցին գոռով երկուսին.
Մինը մեր Սարոն, իսկ մյուսն Անուշի
Անդրանիկ եղբայր, գառնարած Մոսին։
Ողջ գյուղը կանգնեց պարբսպի նման,
Ջոկվեց, բաժանվեց երկու բանակի,
Ամեն մի բանակն ընտրեց փոխվան,
Կանգնեց թիկունքին տըղերանց մեկի։

Գոռում են, գոչում երկու բանակից.
— Սրտապինդ կացեք, մի՛ վախեք, տղերք,
Իսկ նորեկ հարսի փարդի քամակից
Նայում են կանգնած հարս ու աղջիկերք:
Ու տաքանում են տղերքը սաստիկ,
Փեշերը հավաք խրրում են գոտին,
Գետին են զարկում ձեռքերը հաստլիկ,
Իրար են հանում թափով մոլեգին…
Ադաթ կա սակայն էն մութ ձորերում,
Ու միշտ հընազանդ հընոց ադաթին՝
Ամբոխի առջև իգիթն իր օրում
Գետին չի զարկի ընկեր իգիթին:
Ու իրար բռնած Սարոն ու Մոսին
Քաշում են, ընկնում խողապարկուկի,
Ընկնում են գետին, ելնում միասին,
Դըժվար է իրրև հաղթել մեկ մեկի:
Իզուր է գոռում ամբոխը հարբած,
Զուր սըրտատրոփ նայում աղջիկներ,
Եվ զուր է Անուշն իր շունչը կտրած,
Սառել ու կանգնել ինչպես մի պատկեր:
Անուշը կանգնած… Սարոն նըկատեց,
Թունդ առավ սիրտը ու զարկեց արագ.
Աչքերի առջև մըլարը պատեց,
Մոռացավ ընկեր, ադաթ ու աշխարք:
Ու մինչդեռ Մոսին ընկերախաղի,
Կատակի տալով թողած էր իրեն,
Ուժ արավ Սարոն, ծընկեց կատաղի,
Գետնեց ընկերին ու չոքեց վըրեն:
Ամբոխը թափվեց հարա-հըրոցով,
Վեր թըռցրեց ջահել փահլևաններին,
Եվ՝ ուրախության աղմուկ-գոռոցով
Հաղթողին փեսի թախտի մոտ բերին:

Ցընծության ձայնից, ծափերի զարկից
Շարժվում են, դողում պատեր ու օճրեք,
Իսկ նորեկ հարսի փարդի քամակից
Նայում են կանգնած հարսն ու աղջկերք։

XIII

Վեր կացավ Մոսին. լրեն կըտրատում,
— Թող գա, գոռում է, որ բըռնեենք նորից,
Թե չէ նամարդը, արևս եմ երդվում,
Էլ չի պրծնելու երբեք իմ ձեռից։
Վ՛եր չի գցել ինձ... ինձ խաբել է նա...
Մեյդան բաց արեք, թող մին էլ մնչ գա...
Ու ամեն կողմից ուրախ հըրհրում,
Թունալի ծաղրով կանչում են, գոռում.

— Ձեվավ, էգ չեվավ,
Վ՛եր չի գըցել գետ,
Մոսին թող էվավ —
Խոզապարկուվ էր...
Հա, հա, հա, տըղերք,
Շատ էլ լավ կանի.
Մեչքը թամփ տըվեք,
Թող մին էլ բըռնի...
Հա, հա, հա, տըղերք,
Մեչքը թամփ տըվեք...։

XIV

Եվ աղմըկալի հարսանքի տանից
Դուրս եկավ Մոսին սաստիկ վիրավոր.
Արյուն է կաթում սևակնած սրտից,
Գընում է ըշտապ, քայլերը մոլոր։
— «Ամո՜թ քեզ, Մոսի՛, թո՛ւք ու նախատինք,
Ամո՜թ քեզ նըման գոված իգիթին,
Մի անունդ հիշիր, մի բոյիդ մըտիկ,
Դեռ քու թիկունքը չէր տեսել գետին։
Ի՞նչպես վեր ընկար դո՜ւ — սարի նըման,
Երբ որ նայում էր ողջ գյուղը կանգնած...
Դո՜ւ... կուչ գաս տակին Սարոյի ծընկան,
Նըրանից հետո երեսս կանա՞նց...
Եկա՜ծ էր էս բանն խակի քու գըլխին...
Ծաղրատեղ դառար բովանդակ գեղին...
Դե մեռի՛ր, էլի՛, գետի՛նը մըտիր,
Տանը վե՛ր ընկիր՝ ի՛լիկ պըտըտի՛ր...»։

XV

— Վայ, վայ, Մոսի Ջան, ինձ մի բսպանիր,
Սըրանից հետո չեմ սիրել նըրան...
Վախենում եմ ես... դամեդ աեղը դիր...
Սիրաըս դողում է աերևի նըման...
Խընդրում էր լալով եղբոր առաջին
Անզոր ու դալուկ իր քույրը չոքած,
Մասին՝ փայլկըտուն խանչալը ձեռին՝
Ուզում էր մորթել նըրան՝ աչքը բաց։
— Դե իմ անունով երդվիր, անըզգամ,
Որ էլ Սարոյին դու չես սիրելու,
Թե չէ՝ սեանձում ես խանչալը հանած՝
Մինչև դասակը սիրտդ եմ խըրելու։
— Քու ոսի հողն եմ, Մոսի Ջան, Մոսի,
Քու քու եսիրին երդվում ես ասիս...
Ես էլ Սարոյին չեմ սիրում՝ ասի,
Տեսնո՞ւմ ես չոքած ինչպես եմ լալիս...
— Դու խաբվում ես ինձ, սուտլիկ, խաբեբա.
Ձեռս սիրում ասիր. էն ինչ է հապա,

Էն ինչ է հապա, որ տեղն ենք մըտնում՝
Հեկեկում ես դու պիշերվա մըթնում.
Էն ինչ է հապա, որ դու երազում
«Սարս չան, Սարո... Սարս» ես տառում...
— Մոսի չան, Մոսի, գըլխովըդ շուռ գամ.
Ինձ մի ըսպանիր, ինձ թող էս անգամ.
Էլ չեմ սիրիլ ես, երբ դու չես ուզում,
Էլ չեմ կանչիլ ես ներան երազում...
Ինձ մի ըսպանիր, գամեդ տար հեռու...
Քու քույրը չեմ ես... իմ Մոսին չես դու...

XVI

Ու էն հարսանքից քըշնամի գարձան
Ախպեր տղերքը էս գեղքի համար.
Ընկեր, բարեկամ գընացին, եկան,
Կըրկին հաշտության չեզավ մի հընար:
Անկոարում Մոսին էլ որ Մոսին էր,
Որ՝ աչքը գեռ բաց, էս լուս աշխարքում,
Իրեն հարազատ քըրոջը տեսներ
Նամարդ ընկերի—Սարոյի գըրկում:
Գուցե պիշերս էլ՝ իր հերսից անքուն՝
Ուզում է չահել քըրոջն ըսպանի,
Սարոյի անուշն ու սերը Թաքուն
Ճանչալի ձերով արտից հանի:
Ո՛վ գիտի, գուցե հենց էս պիշեր էլ
Իգիթ ոսոխներն, անհաշտ ու համառ,
Մեկմեկու հոտից ոչխար են քըշել,
Մեկմեկից վըրեժ առնելու համար:
Կարող է նույնպես պատահել հանկարծ,
Որ մեկի գեղը—արդյունքը հընձի,
Գիշերվա ժամին, հըրով բըռընկած,
Երկնահաս բոցով աստղերը խառնվի:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԵՐԳ

XVII

Ամպերը գանգուր ուղտերի նման
Նոր են ջուր խմած ձորից բարձրանում.
Փարոս Թեկունքից Զաթինդաղ լեռան
Նոր է արևը պռունգը հանում։
Գյուղում աղմուկով իրար են անցնում,
Կտեր ծերերին կանայք հավաքված,
Տղերքը դեպի քարափն են վազում
Հրացանների կիտերից բռնած։

XVIII

Եկավ վիթխարի ծերունի մի մարդ,
Կանգնեց վրդովված տղերանց միջին,
Մատը դեպի ձոր մեկնելով հանդարտ
Էսպես նա պատմեց դու տալով չիբուխին։

— Էս գիշեր, կեսը կըլներ գիշերվա,
Դեռ չէի կըպցըել աչքըս տեղի մեջ.
Քունս էլ է կորել, ջանս էլ էն վաղվա,
Ամեն մի բանից մըտացել եմ խեղճ...
Հա, հալալ կեսը կըլներ գիշերվա,
Շունը վերկացավ էս կըռան վըրա.
Հեյ-հե՛յ, կանչեցի, ձեն տըվող չեղավ.
Շունը դադարեց, շունը վեր կալավ...
Հե՛յ գիդի, ասի ինքըս իմ մեջում,
Ի՞նչ է մըտացել առաջվան տըղից.
Քընում էի վաղ մենակ արխաջում,
Մի ձեն լըսելիս վեր Քըոչում տեղից...
Էն էի ասում, քընել չէի դեռ.
Կը լիներ դառը գիշերվան կեսը,
Երկու մարդկային ահ կերպարանքներ
Շան առջև փախած՝ ցած իջան դեսը...
Էս որ լըսեցին, դեասուդեն ցըրված
Տըղերքը ճեպով ձորը նեբա մըտան,
Ու մըտի տակին, ճամփեցը ծըռված,
Երկու մարդու Քարմ ոռնատեղ գըտան։

XIX

Ամբողջ մի ամիս խուռըը գինավատ
Սարեր ու ձորեր ոռնատակ արվեց
Զոբան Սարոյին գըտնելու համար,
Որ սարիցն իջավ, Անուշին փախցրեց։
Մի ամսից հետո տըղերքն եկան տուն,
Գովելով նըրա արարքը ճարպիկ.

— Հալալ է արդին, այ խղճմուքյուն,
Ահա թե ինչպես կըփախցնեն աղջիկ։
Մենակ Անուշի ախպերը—Մոսին
Մընաց հանդերում. երդում կերավ նա,
Ուր որ էլ լինին՝ նըրանց միասին
Գըտնի՝ կոտորի, սիրտը հովանա։
Մնաց հանդերում։ Եվ ահա մի օր,
Քաղվոր կանանց մեջ, մըթան հետ, թաքուն,
Շորերը պատռած, ախուր, գըլխակոր
Անուշը ձորից եկավ հորանց տուն։

XX

— Աղջի, վ՚արդիշատ, թե հոգիդ սիրես,
Մի գարիդ գըցիր, աչս ի՞նչ է ասում.
Աչքըս խավարի, սեսիլք դառնամ ես,—
Տեսիլք եմ սեսել գիշերս երազում։
Մի մութ ձորի մեջ, մի նեղ ձորի մեջ,
Անբախտ Սարոյի ոչխարը կանգնած,
Լեզու էր առել ու խաղ էր կանչում,
Ու խաղ էր կանչում ձեն ձենի տըված...
Մի գարիդ գըցիր, թե որդով խընդաս,
Էս երազն իսկի ես լավ չեմ փորձել.
Ողորմած ասաված, քու դուռը բանաս,
Քու ոսի հողն ենք—դու ես ըսաեղծել...
Անբան գառները մութ ձորի մեջին
Խաղ էին կանչում ու ձենով լալիս,
Սարոյի նանն էլ նըրանց առաջին
Աղլուխ էր առել ու պար էր գալիս...

— Աղջի՛, Մա՛նիշակ, վատ բան ես տեսել,
Գարիս էլ, անա, էգպես դուրս եկավ.
Էս չարն, էս բարին... Սարոն է էս էլ...
Տե՛ս, անա, Սարոն սև ճամփեն ընկավ...
Աստված խընայի ջահել-ջիվանին,
Աստված խընայի իր անբախտ նանին...

XXI

Ու մառն է գալի սարերը ընկած
Սարոն փախցրած եղջերվի նըման,
Օրհասն առաջին, գընդակն ետևից,
Հանդերը՝ գըժոխք, ընկերը՝ դուշման։

Եվ երբ երեկոն հանդարտիկ ու լուռ
Սարերից իջնում, խավարն է պատում,
Նըրա բայաթին ողբում է տըխուր,
Ընկեր սարերին խոսում, գանգատվում։

«Բարձր սարեր, օ՛յ, սարեր,
Ձեն եմ տալի «վա՛յ», սարե՛ր,
Դուք էլ ինձ հետ ձեն տըվեք,
Իմ դարդերի թայ սարե՛ր։

Որս եմ՝ բութես ձեզ արած,
Ձեր ձորերին, ձեզ արած,
Կուզեմ կորչեմ անդյուման,
Էս աշխարքից բեզարած։

Կորչեմ բեզար դատարկուն,
Քար սարե-սար դադարգյուն,
Մեռնեմ պըրծնեմ էս օրից,
Բալքի առնեմ դադար-քուն։

Ա՜խ, կը մեռնեմ՝ ամա նա
Վա՜յ թե հանկարծ իմանա,
Ես ազատվեմ էս ցավից,
Աչքը լալով նա մընա»։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԵՐԳ

XXII

Լալիս է Անուշն երեսին ընկած,
Կանգնած են շուրջը կանայք հարևան,
Ու խոսք չեն գըտնում ասեն անարգված,
Տարած-ետ բերած, անբախտ աղջըկան։
Աստված խընայեց՝ կոպիտ ախպերը
Հեռու հանդերից դեռ տուն չէր դարձել,
Իսկ խոժոռադեմ ալևոր հերը
Ընկավ փըրփըրած թըքել, անիծել։
— Դո՛ւրս գընա, կորի՛, ա՛յ լիրբ, անըզգա՛մ,
Սև ու սուգ լինի թաղ ու պըսակըդ.
Կորի՛, չերևաս աչքիս մյուս անգամ,
Գետինը մըտնի երկար հասակըդ։
Տեսա՞ր, որ նըրան սպանում է Մոսին,
Չեն ուզում, տեսար, նըրան հերն ու մերը,
Դու քա՞նի գըլուխ ունիս քո ուսին,
Որ վեր ես կենում փախչում նըրա հետ։
Խռնըված գյուղացիք կըտուրից իջան
Մեղմելու կոպիտ բարկությունը հոր,

Հայտնըվեց նույնպես գյուղի քահանան,
Մի պատկառելի հըսկա ալևոր։
— Դուրս գընացեք, դո՛ւրս, գոչեց տերտերը,
Անուշը թողեք ուղիղ ինձ ասի,
Թողեք նա հայտնի իր միտքն ու սերը,
Նըրանից հետո բանը կըպարզի։
Մի՛ լար, իմ աղջի՛կ, ինձ խոստովանի՛ր,
Սիրո՞ւմ ես նըրան, քու կամքո՞վ փախար…
Եթե սիրում ես՝ էլ դարդ մի՛ անիր,
Պիտի պըսակեմ ես ձեզ անպատճառ…
— Ի՞նչ են հառաչում… էն ո՞վ էր, մի տե՛ս,
Որ դուրսը հանկարծ աղմըկեց էսպես…
Ո՞վ է ըսպանել… Մոսի՛ն… ո՞ւմ… ո՞ւր…
— Անո՛ւշ, հե՜յ Անո՛ւշ… ջուր հասցրե՛ք, ջո՛ւր…

XXIII

Ինչպես մի հեղեղ վեր կենար հանկարծ,
Երկընքի մըթնած ամպերից իջներ,
Ինչպես փոթորիկ սաստիկ սըրնթաց,
Գյուղից սլացան մի խումբ կըտրիճներ։
Ցավից տաքացած էլ բան չեն հարցնում,
Թըռչում են, ասես ահից հալածված,
Ու նըրանց առջև ահռելի բացվում,
Թըռչում է ձորը արյունով լըցված։
Գյուղը դատարկվեց մի ակընթարթում,
Քարափի գըլխին կանգնած անհամբեր,
Լո՜ւռ, սըրտատրոփ ականջ են դընում,
Նայում են ներքև… ձեն չի գալիս դեռ.
Դեբեդն է մենակ անդընդում հուզված՝
Խըլաձայն ողբով սողում դեպի ցած։

XXIV

Ու մարդասպանը դուրս եկավ ձորից,
Դեմքը այլայլված, քայլվածքը մոլոր.
Սարսափ է կաթում արնոտ աչքերից,
Եվ կերպարանքը փոխված է բոլոր։
Առանց նայելու մարդկանց երեսին,
Առանց խոսելու, սևակնած, դաժան,
Մոտեցավ սրահին, կախ տվավ սյունին
Սև հրացանը — սև օձի նըման։
Պապանձվեց նույնպես ամբոխը մեխված,
Ոչ ոք ծպտուն չի համարձակվում,
Մենակ մի հոգի անզուսպ կատաղած՝
Հարա՜յ է կանչում, երեսը պոկում։
Մեռած չոբանի պառավ նանն է նա՝
Ցավից խելագար բառաչում, լալիս.
Տարաբախտ ծընող, վազում է ահա,
Ձորից է տխուր գոռոցը գալիս։

XXV

Սըգավոր կանայք նըրա ետևից
Հարա՜յ կանչելով ձորը վազեցին,
Իրենց կորցրածն էլ հիշելով նորից՝
Դիակի շուրջը կարգով շարվեցին։
Իգիթին վայել սըրտառուչ ողբով
Լաց ու կոծ արին ձեն ձենի տըված,
Տըղերքն էլ մըթին, լուռ ու գլխակոր,
Մընացին մոտիկ քարերին նըստած։
Ողբացին անշունչ դիակի վըրա,
Անտեր մընացած ոչխարի մասին,
Անսիրտ անեծքով հիշեցին նըրա
Անճար մընացած խեղճ յարի մասին.

Եվ նըրա մասին, որ ընկերները
Հանդը գընալիս Սարս կըկանչեն,
Որ սարից փախած սոված շընները
Կրաները պիտի ուտեն, կըլանչեն։
Ծանըը չոմբախը, գլուխը մեխած,
Օճորքում գըրած պիտի մըրոտի,
Երկար խանչալը, պատիցը կախած,
Պատենում մընա ու ժանգը պատի...
Որ հով սարերի սովորած նանը
Էլ սար չի գնալ առանց Սարոյի,
Սև շորեր հագած կընըստի տանը,
Անցած օրերը միտը կըբերի։
Եվ ամեն մի խոսք, մի հիշողություն
Կըտրատում էին սիրտը ծեր նանի,
Եվ ապաշում էր նա մեռած որդուն
Մի անգամ խոսի, աչքը բաց անի։
— Ընչի՞ չես խոսում, ընչի՞ չես նայում,
Իմ օր ու արև, կյանք ու ջան որդի,
Դու իմ գերեզմանն ընչի՞ ես խըլում,
Թըշնամի որդի, դավաճան որդի...
Բայց չէին բացվում աչքերը փակված,
Շուրթերը սառել, չորացել էին,
Ներանց արանքից առաջները բաց
Սիպտակ շարքերով երևում էին։
Ու նա կատաղած՝ հանդուգն անեծքով
Ծառս եղավ դուշման երկընքի դիմաց,
Եվ հայհոյում էր, և կուրծքը ծեծում,
Եվ լալիս էին ձեն ձենի արված...
«Կարմիր արևից ընկած, Սարս ջան,
Կանանչ աերևից ընկած, Սարս ջան...
Արևս հանգավ, Սարս ջան,
Գիշերս ընկավ, Սարս ջան...»։
Գիշերը ընկավ, թանձրացավ մութը,

Ու նըվաղեցին ձենները տըրտում,
Հոգնեցի՛ն, հանգա՛ն... Ծերուկ Դեբեդը
Սըգում էր մենակ խավար անդընդում։

Սըգվոր գետը
Ծեր Դեբեդը,
Սիրտը քըրքըրած,
Ջուրը փըրփըրած,
Քարոտ ափին,
Լեռ քարափին
Դեռ ծեծում է,
Հեծեծում է...

XXVI

Եվ մի քանի ընկեր–տըղերք
Ձորում, գետի եզերքին,
Փոս փորեցին ու սըրտաբեկ՝
Հողին տըվին հովվի դին։
Ծառ ու ծաղիկ՝ սըվսըվալով,
Բույր խընկեցին դյուրեկան,
Ծեր Դև–բեդն էլ ահեղ ձենով
Երգեց վըսեմ շարական։
Ու տըղերքը տըխուր ու լուռ
Վերադարձան դեպի տուն,
Ձորում թողած մի սև բըլուր,
Մի գերեզման անանուն։

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԵՐԳ

XXVII

Գարունը եկավ, հավքերը եկան,
Սարեր ու ձորեր ծաղիկներ հագան.
Մի աղջիկ եկավ, մի մենակ քաղվոր,
Գետի եզերքին շրջում է մոլոր,
Շրջում է մոլոր, խընդում ու լալիս,
Երգեր է ասում ու ման է գալիս։

— Սիրուն աղջիկ, ի՞նչ ես լալիս
Էդպես մենակ ու մոլոր,
Ի՞նչ ես լալիս ու ման գալիս
Էս ձորերում ամեն օր։
Թե լալիս ես՝ վարդ ես ուզում՝
Մայիս կըգա, մի քիչ կաց,
Թե լալիս ես՝ յարդ ես ուզում,
Ա՜խ, նա գընաց, նա գընաց…
Արտասվելով, լալով էդպես
Նա չես դարձնի էլ գերից,
Ինչո՞ւ իզուր հանգցընում ես
Ջահել կըրակն աչքերիդ։

Նըրա անբախտ շիրմի վըրա
Պաղ ջուր ածա աղբյուրի,
Դու էլ գընա նոր սեր արա,
Էնպես է կարգն աշխարհի։

— Շնորհակալ եմ, անցվոր ախպեր,
Աստված պահի քու յարին.
Ճամփից վերջում կանգնած է դեռ
Անուշ ծիծաղն աչքերին…
Ուրախ սըրտով դուք ձեր սերը
Վայելեցեք անթառամ,
Ինձ արցունք է տվել տերը,
Ես պիտի լամ, պիտի լամ…

Ու ման է գալիս,
Երգում ու լալիս։
Երգերը անկապ, երգերը տըխուր,
Արցունքի նման հոսում են իզուր.
Բայց լալիս է նա ու երգեր ասում,
Ու միշտ էն անմիտ տրտունջն է խոսում,
Թե ինչպես հանկարծ աշխարքը փոխվեց,
Ինչպես դատարկվեց կյանքում ամեն բան,
Սարերը մնացին որբ ու անչոբան,
Թե ինչպես հանկարծ նա գընաց հեռու,
Էլ չի դառնալու, էլ չի դառնալու…

«Ե՜տ դառ, ետ, իղիթ,
Ետ դառ, անիրավ,
Կարոտած յարիդ
Աչքը ջուր դառավ։
Ոչխարդ էն սարով
Շուռ տուր, տո՛ւն արի,
Փախիր գիշերով
Ու թաքուն արի…

Ա՜խ, էն կանանչ սարի լանջին
Ո՞վ է քընած էն տըղեն,
Վըրեն քաշած սև յափընջին,
Կուռը հանած էն տըղեն...
Ջա՜ն, իմ յարն է, ջանին մեռնեմ,
Ծաղկի հոտով նա հարբել,
Սարի լանջին, հովի մէջին
Մուշ-մո՜ւշ, անուշ մըրափել։

Վե՛ր կաց, վե՛ր, իգիթ,
Վե՛ր կաց, անիրա՜վ,
Աշխարըդ բեր կիթ,
Օրը ճաշ դառավ...
Արի՜, ջա՜ն, արի՜,
Քու գալուն մեռնեմ,
Թուխ չոբան, արի՜,
Կարոտըս առնեմ...

Տեսե՞ք, տեսե՞ք, դափ ու զուռնով
Ի՞նչ հարսնիք է դուրս գալի,
Մարդիկ ուրախ, թոն ու ձյունով,
Ձի են խաղում, չափ տալի...
Աղջի՛, աղջի՛, մըտիկ արեք,
Էս ի՜նչ տեսիլք ես տեսա.
Ո՞վ էր տեսել էսպես հարսնիք—
Ոչ հարս ունեն, ոչ փեսա...

Բերում են հըրե՜ն,
Ամա՜ն, մեր տան դեմ...
Վե՛ր դըրեք, վըրեն
Հյուսերըս քանդեմ...
Ես էլ եմ գալի՜ս,
Էդ ո՞ւր եք տանում...
Ինձ էլ թաղեցեք
Իր գերեզմանում...

Ա՜խ, չէ՜, ամա՛ն, ասում են՝ դա
Մի դիակ է լո՛ւռ, հոտած,
Արյունը չոր դեմքի վրա,
Աչքերն անթա՛րթ, սպիտակած։
Նա սիրուն էր, անուշահոտ,
Աչքերը լի ծիծաղով,
Նա գալիս էր ցողոտ-շաղոտ,
Հանաքներով ու խաղով...

Արի՛, ջա՛ն իղիթ,
Արի՛, անիրա՛վ,
Կարոտած յարիդ
Աչքը ջուր դառավ։
Էլ մի՛ ուշացնի,
Ես շատ եմ կացել,
Էլ մի՛ լացացնի,
Ես շատ եմ լացել...

Տե՛ս, կըխըռովե՛մ,
Լաց կըլեմ ես է՜լ...
Չեմ խոսի քեզ հե՛տ...
Չեմ սիրի քեզ է՜լ...»։

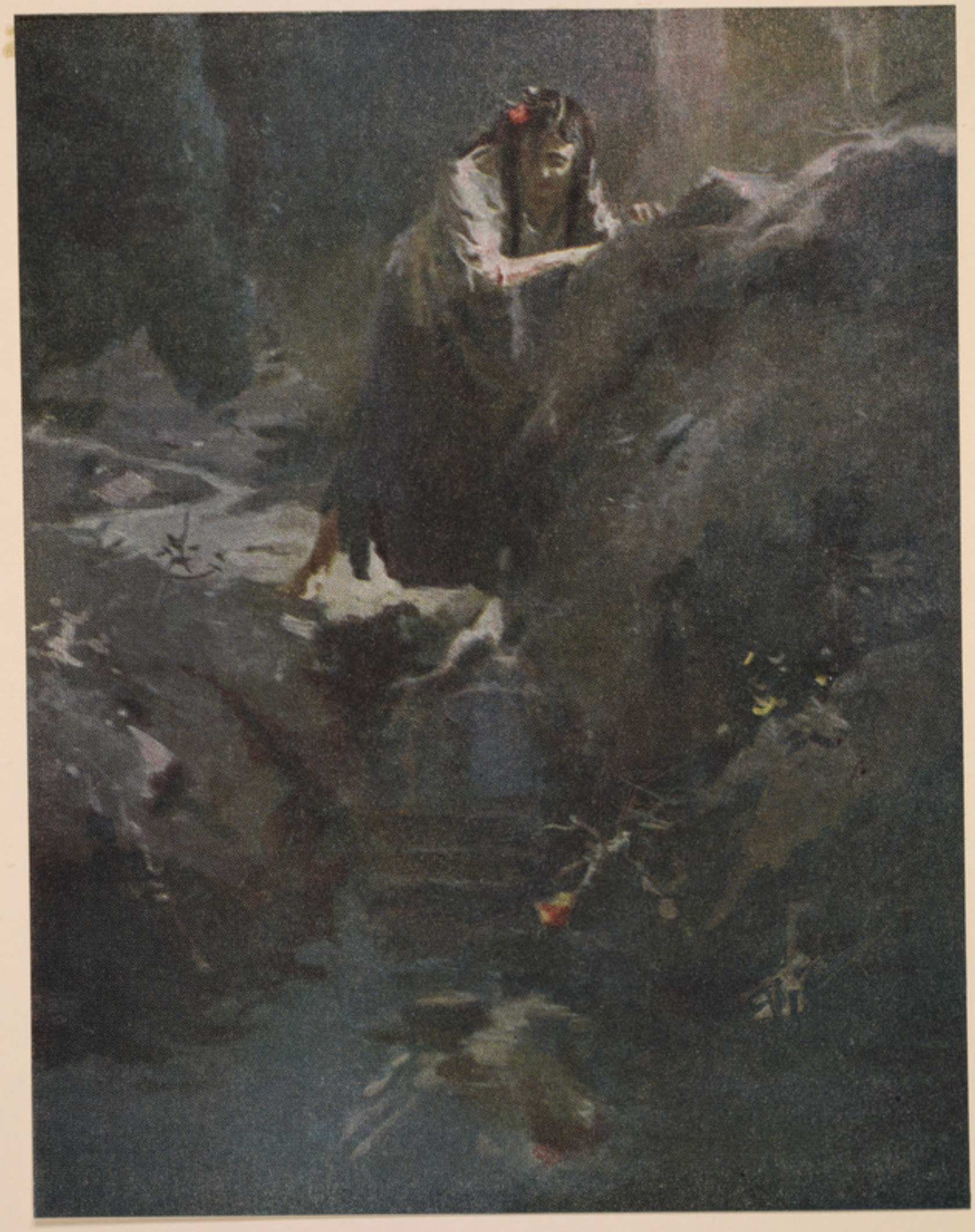

XXVIII

Անլըռելի վըշվըշում է
Պըղտոր ջուրը Դեբեդի,
Նըրա ափին կանաչում է
Մենակ շիրիմն իգիթի։
Նըրա շուրջը հեգ սիրուհին
Թընդացնում է ողբ ու լաց,
Ձեն է տալիս իր Սարոյին
Ու պըտըտվում մոլորված։
Ու հոսում է գիշեր-ցերեկ
Արցունքն անբախտ աղջըկա,
Բայց իր սիրած տըղան երբեք
Չըկա՛, չըկա՛ ու չըկա…
Վըշվըշում է գետը – վո՜ւշ, վո՜ւշ,
Ու հորձանք է տալիս հորդ,
Ու կանչում է՝ «Արի՛, Անո՜ւշ,
Արի՛, տանեմ յարիդ մոտ…»։

— Անո՜ւշ, ա՜յ աղջի՛, Անո՜ւշ, տո՜ւն արի…
Կանչում է մերը վերևից, կանչո՜ւմ.
Լո՜ւռ են ձորերը, լո՜ւռ են ահռելի,
Դուշման Դեբեդն է մենակ մըռընչում։

Վուշ-վո՜ւշ, Անո՜ւշ, վուշ-վո՜ւշ, քուրիկ,
Վո՜ւշ քու սերին, քու յարին,
Վուշ-վո՜ւշ, Սարո՛, վուշ-վո՜ւշ, իղիթ,
Վո՜ւշ քու սիրած սարերին...

XXIX

Համբարձման գիշեր, էն դյութիչ գիշեր,
Կա հրաշալի, երջանիկ վայրկյան.
Բացվում են ոսկի երկընքի դռներ,
Ներքև պապանձում, լռում ամեն բան,
Ու աստվածային անհաս խորհրդով
Լըցվում բովանդակ նըրա սուրբ գըթով։

Էն վեհ վայրկենին չըքնաղ գիշերի՝
Երկընքի անհո՜ւն, հեռու խորքերից,
Անմուրազ մեռած սիրահարների
Աստղերը թըռած իրար են գալիս,
Գալի՜ս՝ կարոտով մի հեղ համբուրվում
Աշխարհքից հեռո՜ւ, լազուր կամարում։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախերգանք 3
Առաջին երգ 5
Երկրորդ երգ 14
Երրորդ երգ 19
Չորրորդ երգ 25
Հինգերորդ երգ 30
Վեցերորդ երգ 35

Պատ. խմբագիր՝ Ա. Հովհաննիսյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ա. Լաթոյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ՝ Է. Առաքելյան

Վ/Ճ 02450։ Պատվեր № 26։ Տիրաժ 6000։

Հանձնված է արտադրության 15/I—1952 թ.։ Ստորագրված է տպագրության 6/IV 1952 թ.։ Թուղթ 60×92 1/8։ Հեղ. 1,2 մամ., հրատ. 3,0 մամ., տպագրական 2 մամ.+10 ներդիր Գինը 5 ռ. 10 կ.,

Հայպետհրատարակչության 1-ին տպարան, Ալավերդյան 65, Երևան, 1952 թ.
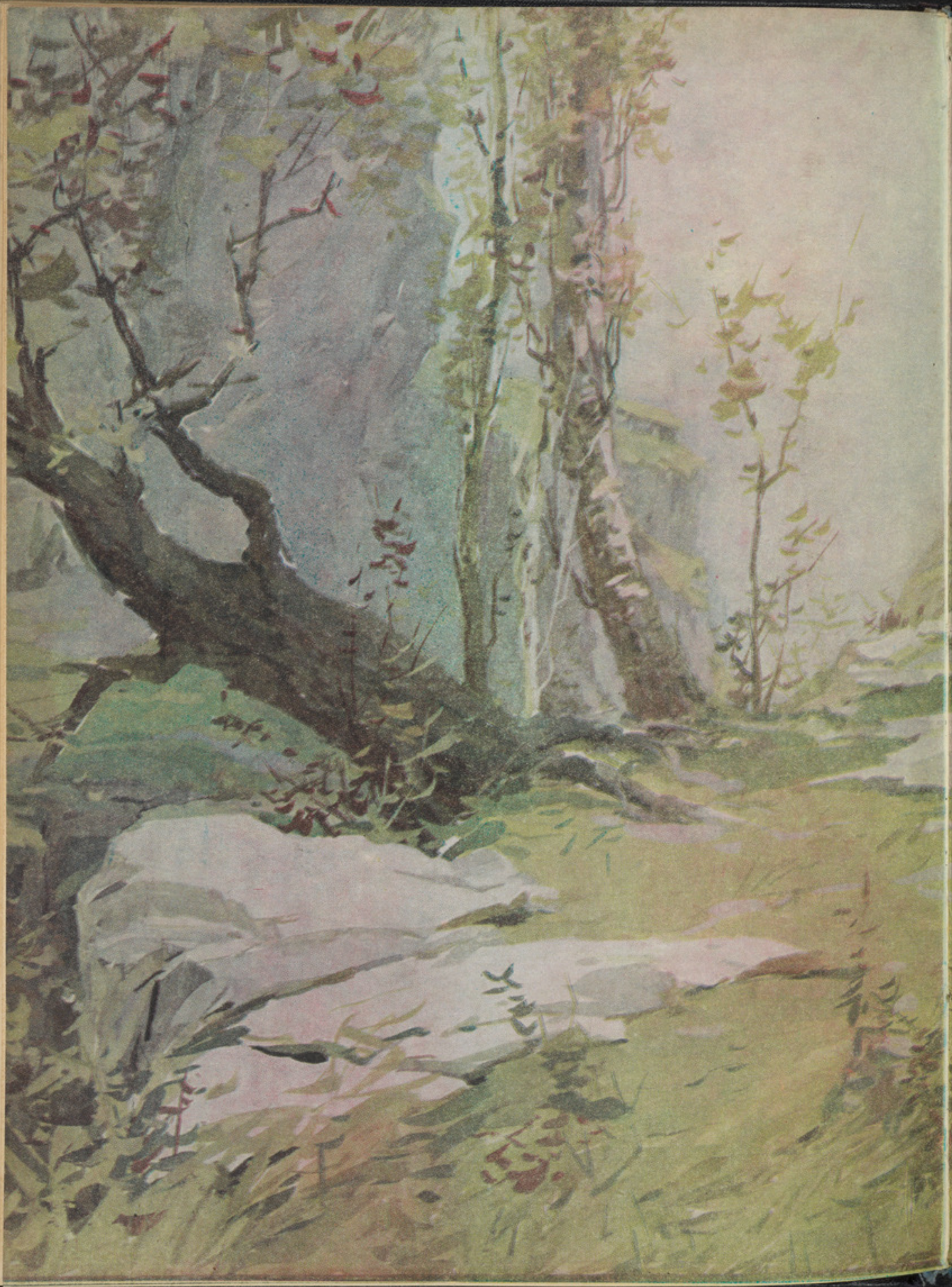
2.12.2748.62